

Důvěryhodnost politiků jako sociolingvistický fenomén

Jan Chromý, Ondřej Dufek

Politicians' Trustworthiness as a Sociolinguistic Phenomenon

Abstract: The article is divided into three main parts. In the first part, an overview of scholarly views on trust/trustworthiness is provided. The second part is concerned with the issue of how the politicians' trustworthiness is measured by contemporary research agencies. In the third part, the experiment on politicians' trustworthiness utilizing a new method is reported. This method is based on indirect questioning and it builds on the hypothesis that the more trustworthy a politician is, the more people will agree with his statements and consider them seriously. Four parallel questionnaires were employed. The first questionnaire (N=53) contained 10 short fictitious quotations and subjects were asked to rate them according to their solidness, acceptability, and positivity, and they were asked to say to what extent did they agree with them. Five of these quotations were used in the next three questionnaires (N=48;47;42) and the names of five Czech politicians (K. Schwarzenberg, A. Vondra, R. John, V. Filip and B. Sobotka) were attached to them. No name was attached to the same quotation twice. Respondents were divided into four independent groups and each group responded to one questionnaire. The independent two-sample t-test was used for the comparison of the ratings and 20 statistically significant results were obtained. This means the method could be one of the keys for a better future understanding of such a complex notion as the trustworthiness of politicians is.

Keywords: trust, trustworthiness, sociolinguistics, indirect questioning, matched-guise technique, politics.

V tomto textu se z metodologického hlediska zabýváme otázkou důvěryhodnosti politiků. V první části se podíváme na to, jak se v sociologické a související literatuře vymezují pojmy důvěra a důvěryhodnost. Následující část se věnuje způsobům, jakými se zkoumá důvěryhodnost politiků. Třetí a hlavní část článku bude představení vlastního výzkumu, který využije novou metodu zkoumání, založenou sociolingvisticky.

Co je to důvěra a důvěryhodnost?

Sociologické a související literatury věnované otázce důvěry či důvěryhodnosti existuje obrovské množství. Zde nám tak půjde jen o postžení základních aspektů obou pojmů. I to je však značně problematické, neboť například jen způsobů, jak vymezit pojem „důvěra“, najdeme v literatuře řadu. Zde vyjdeme z Rousseauové et al. [Rousseau et al. 1998], již se snaží na základě různých definic, které se objevují v odborné literatuře, dojít k obecně přijatelnému vymezení. Jejich závěrem je, že důvěra se v literatuře chápe zhruba jako „duševní stav utvářený záměrem přijmout zranitelnost, který je založen na pozitivních očekáváních záměrů nebo chování druhého“ [Rousseau et al. 1998: 395]. Ve své podstatě velmi podobně vymezuje důvěru v českém prostředí Sedláčková [Sedláčková 2005] jako „určité spolehnutí se na druhou osobu, či instituce, že nezneužije určitou část mé svobody, kterou aktem důvěry vkládám do jejich rukou“. Velmi obecnou a sumarizující definici nabízí Sztompka [Sztompka 1999: 25], když důvěru chápe jako „sázku na budoucí možné jednání druhých“, přičemž za základní dvě složky důvěry považuje přesvědčení (očekávání) a aktivitu (např. věřím určitému politikovi, proto ho volím).

Velmi různorodě se v literatuře přistupuje k tomu, jaké typy důvěry lze vymezit. Známe je Uslanerovo rozlišení morální a strategické důvěry [Uslaner 2002]. Základní rozdíl zde tkví v tom, že morální důvěra není spojena s očekáváním toho, že jejím projevem něco získáme (jinými slovy „A důvěřuje“), zatímco strategická důvěra je založena na vědomém rozhod-

nutí někomu důvěřovat, přičemž v jejím samotném základu je určité riziko, že bude důvěra zrazena (jinými slovy, „A důvěřuje B, že udělá X“). Strategická důvěra je tak principiálně založena na tom, že známe ty, kterým důvěřujeme – morální důvěra takovou znalost nevyžaduje a naopak spočívá v „přesvědčení, že ostatní sdílejí vaše principiální morální hodnoty a měli byste s nimi tak jednat stejně, jak si přejete, aby oni jednali s vámi“ [Uslaner 2002: 18].

Uslanera ve svém výkladu o politické důvěře v několika věcech doplňují Fisher et al. [Fisher et al. 2010]. Rozlišují tři složky důvěry, které se vyjevují v dosavadní literatuře: (1) vnímané kvality důvěřovaného (jedince nebo instituce), (2) důvěřivost důvěřujícího, (3) přítomnost mechanismů, které mají chránit důvěřujícího před zradou ze strany důvěřovaného. Tyto komponenty pak přímo spojují s jednotlivými typy důvěry. Na první komponent se zaměřuje strategická důvěra, na druhý komponent morální důvěra a k třetímu komponentu přiřazují tzv. deliberativní důvěru. Posledně jmenovaný typ důvěry je chápán jako „usnadňující mechanismus pro kolektivní akci, který se děje na základě uvážení, inovace a spolupráce, nikoli prostřednictvím strategického, racionálního soudu o zájmech důvěřovaného nebo na základě morálního soudu o lidské přirozenosti“ [Fisher et al. 2010: 167].

Jinou klasifikací je rozlišení mezi všeobecnou (angl. „generalized“, někdy též „thin“) a konkretizovanou (angl. „particularized“, někdy též „thick“) důvěrou. Všeobecnou důvěru můžeme vymezit jako „standardní očekávání dobré vůle jiných lidí“ [Miller, Mitamura 2003: 62], jinými slovy „osoba s vysokou všeobecnou důvěrou je přesvědčena, že většina lidí má dobré úmysly“ [ibid.]. Všeobecná důvěra je tedy pojem velmi blízký Uslanerově morální důvěře. Konkretizovaná důvěra se vztahuje pouze k lidem, které osobně známe [srov. Sturgis, Smith 2010: 75] – často tak bývá (snad poněkud nepřesně) ztotožňována se strategickou důvěrou.

Klasifikaci zcela jiného typu nabízí Onora O'Neillová [O'Neill 2002], která rozlišuje mezi vyjadřovanou (angl.

„stated“) a odhalovanou (angl. „revealed“) důvěrou. Zatímco vyjadřovaná důvěra je explicitní (tj. to, co nám osoba A poví, když se jí zeptáme, zda důvěřuje osobě B), odhalovaná důvěra se vyjevuje až na základě chování k něčemu či někomu, komu důvěřujeme (z chování osoby A k osobě B vyvozujeme, zda A důvěřuje B). Tyto dva typy důvěry se mohou shodovat, ale velmi často se liší.

O důvěryhodnosti se obvykle mluví až na pozadí samotné důvěry. Např. Evans a Revelle [Evans, Revelle 2008: 1586] tvrdí, že mezi důvěrou a důvěryhodností je cyklický vztah – jinými slovy, důvěřovaný má tendenci opěťovat důvěru, jestliže cítí, že mu někdo důvěřuje. Důvěřující spíše důvěřuje, jestliže vidí, že je partner důvěryhodný. Vztáhneme-li to k výše řečenému, můžeme říci, že o důvěryhodnosti můžeme mluvit v souvislosti se strategickou či deliberativní důvěrou, ale nikoliv v souvislosti s důvěrou morální – důvěryhodnost totiž nutně předpokládá konkrétní osobu/instituci, které se týká. Jinými slovy, je vždy z principu konkretizovaná. Stejně jako důvěra, i důvěryhodnost z principu může být jak vyjadřovaná, tak odhalovaná.

Pozornost se v literatuře věnuje tomu, co vytváří důvěryhodnost či nedůvěryhodnost určité osoby či instituce. Mayer et al. [Mayer et al. 1995] – na základě předchozích prací – mluví o třech faktorech důvěryhodnosti, jimiž jsou schopnost, benevolence a integrita. Schopnost je v jejich pojetí soubor dovedností, kompetencí a vlastností, které osobě či instituci umožňují mít vliv v určité oblasti. Benevolence je „míra, do jaké se důvěřovaný domnívá o důvěřovaném, že mu chce činit dobro“. Integrita je založena na představě toho, že důvěřovaný zastává soubor principů, které jsou pro důvěřujícího přijatelné.

Sztompka [Sztompka 1999: 71] rozlišuje primární a odvozenou důvěryhodnost. Primární důvěryhodnost vyplývá z domnělých osobních vlastností důvěřovaného (např. poctivost), zatímco odvozená důvěryhodnost je udávána kontextem, v němž se důvěřovaný pohybuje (např. to, že je v továrně vysoký dohled nad zaměstnanci, nám umožňuje důvěřovat pracovníkům, že nebudou pracovat ledabyle). Primární důvěryhodnost je potom podle Sztompky odvozována na třech základech: reputace, performance a vystupování. Reputace se týká předchozích skutků. Performance znamená aktuální skutky, momentální chování, výsledky dosažené v danou chvíli. Vystupování je pak založeno na řadě aspektů, Sztompka [Sztompka 1999: 79] uvádí fyziognomii, řeč těla, intonaci, svolnost k úsměvu, účes, oblečení, ozdoby, šperky.

Jak se zkoumá důvěryhodnost politiků?

V této části článku se podíváme na otázku, jak se zkoumá důvěryhodnost politiků ve světě a v České republice a pokusíme se kriticky zachytit, v čem je takový způsob zkoumání nevhodný.

Standardním způsobem zjišťování důvěryhodnosti je přímé dotazování. V České republice ho používají následující agentury – Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), Středisko empirických výzkumů (STEM), Factum Invenio a Středisko analýz a empirických průzkumů (SANEP).

K průzkumu důvěryhodnosti politiků se typicky využívá standardizovaný dotazník, vyplňovaný tazatelem v osobním rozhovoru s respondentem (výjimkou je SANEP, který dotazník umisťuje na internet). Otázka, kterou respondent odpo-

vidá, může mít různou podobu, v jádru je ale vždy podobná: *Máte důvěru v prezidenta republiky Václava Klause?* (STEM); *Důvěřujete jednotlivým členům vlády v čele s premiérem Petrem Nečasem?* (SANEP); *Nyní Vám přečtu jména některých politiků. U každého mi, prosím, řekněte, zda mu důvěřujete nebo nedůvěřujete, či neumíte posoudit. Případně zda tohoto politika neznáte* (CVVM). Respondentům se nabízí většinou různě jemná škála odpovědi s nucenou volbou – od prostého *důvěřuji/nedůvěřuji* po běžnější škálu *určitě ano / spíše ano / spíše ne / určitě ne*, někdy doplněnou o možnost *nevím*.

Stejným způsobem se provádí výzkum i v zahraničí. Např. známá agentura Gallup provádí průzkumy s otázkami typu *How much trust and confidence do you have in the government of the state where you live when it comes to handling state problems – a great deal, a fair amount, not very much, or none at all?* Britská ICM Research se ptala např. *Which of the two, David Cameron or Gordon Brown do you trust more...?* Sofistikovanější, ale v principu obdobný přístup nalezneme také v odborné literatuře věnované důvěryhodnosti; např. Combs a Kellerová [Combs, Keller 2010] zjišťovali důvěru respondentů v politiku za pomoci sedmistupňového hodnocení pojmů jako *integrity, honesty, sincerity, truthfulness* nebo *trustworthiness*, ovšem podstata přímého dotazování zůstala zachována. Pro podrobnější rozbor výzkumu důvěryhodnosti v politice odkazujeme na přehledový článek Margaret Leviové a Laury Stokerové [Levi, Stoker 2000] *Political Trust and Trustworthiness*.

Popsané způsoby šetření obsahují několik problematických aspektů. Nejprve ty partikulární: Některé agentury na základě takto získaných zjištění sestavují žebříčky, které reflektují jen pozitivní odpovědi (*určitě důvěřuji / spíše důvěřuji*) (např. SANEP). Tím vytvářejí virtuální pořadí nereflektující míru negativitu hodnocení; je rozdíl, zda jsou politikova hodnocení *spíše nedůvěřuji*, nebo *zcela/určitě nedůvěřuji*. Dalším problémem je, např. u STEM, absence odpovědi *neumím posoudit, neznám* apod. To vytváří riziko nekontrolovaného zkreslení, neboť může snadno zapříčinit umělé vytváření postojů u respondentů, kteří až dosud ke konkrétnímu politikovi žádný postoj neměli (a třeba ho ani neznají). Uvážíme-li u takových respondentů možný sklon k souhlasnosti (nekontroverzní odpovědi), může politik obdržet veskrze pozitivní hodnocení, aniž by to jakkoli odráželo reálné postoje veřejnosti.

Obecnější slabiny se týkají všech zmiňovaných variant šetření bez ohledu na konkrétní provedení. Nejzásadnější problém je spojen s používáním přímé metody jako takové. Ptáme-li se na důvěryhodnost, data pocházející ze self-reports jsou potenciálně nevalidní ze dvou možných příčin: 1) respondent vědomě odpovídá nepravdivě, např. z důvodu sklonu k společenské přijatelnosti, 2) respondent vypovídá o svých explicitních (vědomých, kontrolovaných) postojích, které však mohou být v rozporu s postoji implicitními (automatickými). Ty se vymezují jako „introspektivně nerozpoznatelné stopy minulých zkušeností, které zprostředkovávají pozitivní či negativní pocity, názory nebo činy vzhledem k objektům sociální reality“ [Greenwald, Banaji 1995: 8]. Přestože o nich tedy respondent není schopný vypovídat, mohou mít zásadní vliv na jeho jednání (viz např. [Payne, Govorun, Arbuckle 2008]). Přitom u nich odpadá riziko vědomého zkreslení. Pokud bychom zkoumali explicitní postoje, dozvěděli bychom se – jednoduše řečeno –, co si respondenti myslí, že si myslí.

Reálné chování a jednání respondentů s tím ovšem nemusí souviset přímo. Přímým dotazováním tedy jistě můžeme jakousi důvěryhodnost změřit, nicméně je vždy nejasné, jakou má takto stanovená důvěryhodnost vazbu na reálné chování jedince. V souvislosti s tím je ostatně vhodné připomenout výše uvedený rozdíl mezi vyjadřovanou a odhalovanou důvěrou v práci Onory O'Neillové [O'Neill 2002].

Ze sociolingvistického pohledu se principiálně týmž problémem podrobně zabývá William Labov [Labov 1996]. Na základě analýzy velkého množství dat z různých výzkumů ukazuje, že tvrzení o jazykovém chování založená jen na intuitivních (introspektivních) úsudcích o přijatelnosti mohou vést k závažným chybám a zkreslením. Riziko zkreslení vyplývající ze sklonu ke společenské přijatelnosti velmi názorně ilustruje tzv. Bradleyho efekt [Payne 1988], poukazující na možné rozpory mezi tím, co lidé deklarují a co pak skutečně činí.

Dosavadní metody výzkumu tak považujeme za problematické a domníváme se, že pro zkoumání důvěryhodnosti je vhodné využívat i jiný typ výzkumných metod, než jsou metody přímé. Jedné z nich se budeme věnovat dále.

Vlastní výzkum

Základní snahou představovaného výzkumu bylo přijít s odlišnou metodou zkoumání, která by byla schopna překlenout výše uvedené problémy přímého dotazování. Studie Caitlin Fauseyové a Teenie Matlockové [Fausey, Matlock 2011] ukázala, že i tak jemné jazykové aspekty jako gramatické charakteristiky politických projevů (např. užití imperfektivního či perfektivního slovesného tvaru) mohou ovlivňovat rozhodnutí voličů o tom, koho volit. Pokud chápeme ochotu někoho volit jako projev důvěry (k čemuž se zde přikláníme), můžeme se na základě těchto výsledků domnívat, že jazykové aspekty projevů (od výslovnosti přes gramatiku a slovník až po samotné sdělení) mohou ovlivňovat důvěryhodnost určitého politika. Jinými slovy, důvěryhodnost určitého politika je do určité míry udávána tím, co daný politik říká a jak to říká. To snad ani není překvapivé, otázkou je, zda tomu může být i naopak. Může to, že je určitý politik důvěryhodný, mít dopad na hodnocení toho, co říká? Právě na to se snažil odpovědět náš výzkum.

Hlavní výzkumná otázka byla, zda je možné, že se hodnocení určitého politického výroku změní, pokud tento výrok pronese jiný politik. Jde tedy o to, zda se důvěryhodnost politiků nějakým způsobem zrcadlí v tom, jak lidé chápou jejich projevy. Pokud by se tak například ukázalo, že výrok A vyřčený osobou X bude hodnocen hůře než tentýž výrok vyřčený osobou Y, mělo by platit, že osoba X bude pro danou populaci méně důvěryhodná než osoba Y. Jinými slovy, předpokládáme, že výrok důvěryhodného politika bude hodnocen pozitivněji než stejný výrok politika nedůvěryhodného.

Účastníci

Výzkum proběhl začátkem května 2011. Účastnilo se ho celkem 190 studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (50 mužů, 140 žen; průměrný věk 21,8 let). Participanti byli náhodně rozděleni do 4 skupin (viz níže), což zajistilo srovnatelnost jednotlivých měření. Účast byla dobrovolná.

Metoda

Zvolená metoda dotazování byla nepřímá a byla volně inspirována tzv. technikou spojitých masek (poprvé s ní pracovali Lambert et al. [Lambert et al. 1960], základní pojednání představuje Lambert [1967]; kritický přehled výzkumů realizovaných prostřednictvím této techniky lze najít např. v článku Bradaca et al. [Bradac et al. 2001], v češtině o technice pojednal Chromý [Chromý 2009]), která se běžně využívá v sociolingvistice při výzkumu postojů k jazyku.

Výzkum byl rozdělen na dvě fáze. V první fázi byl vytvořen dotazník A (viz appendix 1) s 10 fiktivními politickými výroky, které měli respondenti (N = 53) ohodnotit na čtyřech pětistupňových škálách (míra souhlasu s výrokem, hodnocení výroku: zcela negativní až zcela pozitivní, serióznost výroku a jeho přijatelnost). Na závěr měli respondenti seřadit devět politických stran od nejlepší k nejhorší (podle vlastního subjektivního mínění). Tento dotazník byl využit jako podklad pro druhou fázi výzkumu. Jeho cílem bylo identifikovat vhodné výroky pro navazující výzkum a také ověřit užitečnost jednotlivých škál. V další fázi výzkumu se pracovalo jen se dvěma škálami – serióznost a souhlasnost (důvodem redukce počtu škál byl jejich značný překryv) a s pěti následujícími výroky:

- Výrok 1: „Nechápu, jak si někdo vůbec může dovolit kritizovat naše politické výhody. Pravděpodobně si ani v nejmenším nedokáže představit práci politika a každodenní strasti, které jsou s touto funkcí spojeny.“
- Výrok 2: „Co o mé osobě otiskují noviny, mě už dávno nezajímá. Přes den, když sedím v parlamentu, jsem politik, veřejný činitel. Ale zprávy o tom, jak se bavím večer, do jakých podniků jdu a kolik času v nich trávím, jsou naprosto neregulérní. Každý má právo na soukromí!“
- Výrok 3: „Celková hodnota mého majetku nemusí nikoho zajímat. Já taky nezastavuju občany na ulici a neptám se jich, kolik mají peněz na účtu nebo kolik mají doma televizi.“
- Výrok 4: „Je nad slunce jasné, že jednání tohoto druhu nemají smysl. My jsme již několik ústupků udělali, teď jsou zase na řadě oni. Jak jsme ukázali, naše strana je schopna kompromisu. Ale nikdo nemůže očekávat, že zcela převrátíme svůj volební program!“
- Výrok 5: „Korupce se v poslední době v České republice rozrůstá. Musíme proti tomu tvrdě zakročit. Není možné, aby se u nás beztrestně uplácelo.“

V druhé fázi výzkumu byly vytvořeny dotazníky B, C a D (viz appendix 2). Pět tvrzení zvolených na základě první fáze bylo spojeno s jmény různých politiků. V dotazníku B (N = 48) jsme pracovali se jmény K. Schwarzenberg, B. Sobotka, F. Sivera, R. John a V. Filip. V dotaznících C (N = 47) a D (N = 42) jsme F. Siveru vyměnili za A. Vondru z toho důvodu, že A. Vondra v té době čelil značné mediální kritice kvůli kauze Promopro a bylo lze předpokládat, že jeho jméno by mohlo mít na změnu hodnocení výroku výrazný vliv. V každém dotazníku byl každý politik přiřazen k jinému tvrzení. Jednotlivé dotazníky v druhé fázi dostaly vždy jiné skupiny respondentů (tj. žádný respondent nevyplňoval více dotazníků).

Signifikantnost rozdílů jednotlivých výsledků byla ověřována oboustranným t-testem pro porovnání průměrů dvou skupin nezávislých měření. V řadě případů se ukázalo, že

Tabulka 1: Výsledky dotazníkových průzkumů

	Dotazník A	Dotazník B	Dotazník C	Dotazník D
Výrok 1	Beze jména	Schwarzenberg	Filip	John
Souhlas	2,08; 1,07	2,42; 1,05	2,11; 1,26	2,26; 1,15
Serióznost	1,72; 0,79	2,71; 1,15	1,87; 1,08	2,21; 0,84
Výrok 2	Beze jména	Sobotka	Schwarzenberg	Vondra
Souhlas	3,68; 1,14	3,75; 1,06	3,87; 0,99	3,31; 1
Serióznost	3,28; 1,05	2,98; 1,06	3,7; 0,88	2,86; 1
Výrok 3	Beze jména	Sivera	Vondra	Filip
Souhlas	2,81; 1,21	2,77; 1,31	2,28; 1,25	2,88; 1,25
Serióznost	2,3; 1,1	2,42; 1,13	2,36; 1,09	2,02; 0,95
Výrok 4	Beze jména	John	Sobotka	Schwarzenberg
Souhlas	3,21; 0,89	3,29; 1,01	3,15; 0,93	3,95; 0,85
Serióznost	2,85; 1,08	3,1; 1,04	2,87; 1,06	4,1; 0,79
Výrok 5	Beze jména	Filip	John	Sobotka
Souhlas	4,43; 1,01	4,42; 0,97	4,57; 0,8	4,31; 0,92
Serióznost	3,76; 0,88	3,96; 0,94	3,19; 1,26	3,52; 1,13

Poznámka: První číslo v buňce je průměr za celou skupinu, druhé číslo udává směodatnou odchylku. Obě hodnoty se zaokrouhlením na 2 desetinná místa.

výsledky jsou signifikantně odlišné. Nejrobustnější výsledek byl, že K. Schwarzenberg ve všech případech posílil serióznost výroku. V případě porovnání s výrokiem bez uvedení jména politika: výrok 1: $t(99) = 4,939$; $p < 0,001$; výrok 2: $t(98) = 2,174$; $p < 0,05$; výrok 3: $t(93) = 6,480$; $p < 0,001$. V porovnání s V. Filipem: výrok 1: $t(93) = 3,66$; $p < 0,001$; v porovnání s R. Johnem: výrok 1: $t(88) = 2,3$; $p < 0,05$; výrok 4: $t(88) = 5,04$; $p < 0,001$; v porovnání s B. Sobotkou: výrok 2: $t(93) = 3,61$; $p < 0,001$; výrok 4: $t(87) = 6,13$; $p < 0,001$; a v porovnání s A. Vondrou: výrok 2: $t(87) = 4,23$; $p < 0,001$. Čtyřikrát Schwarzenberg posílil i míru souhlasu respondentů s výrokiem. Jednou oproti výroku 3 uvedenému beze jména: $t(93) = 4,147$; $p < 0,001$; jednou oproti R. Johnovi: výrok 4: $t(88) = 3,33$; $p < 0,005$; jednou oproti B. Sobotkovi: výrok 4: $t(87) = 4,22$; $p < 0,001$; a jednou oproti A. Vondrovi: výrok 2: $t(87) = 2,66$; $p < 0,05$.

Oproti dotazníku beze jmen byly signifikantní ještě následující rozdíly. R. John zvýšil serióznost výroku 1: $t(93) = 2,926$, $p < 0,05$, ale naopak snížil serióznost výroku 5: $t(98) = 2,551$, $p < 0,05$. A. Vondra snížil serióznost výroku 2: $t(93) = 2,018$, $p < 0,05$ a snížil souhlasnost s výrokiem 3: $t(98) = 2,171$, $p < 0,05$.

Souhlasnost s výrokiem 2 u A. Vondry byla menší než se stejným výrokiem B. Sobotky: $t(88) = 2,02$; $p < 0,05$, stejně tak souhlasnost s Vondrovým výrokiem 3 byla menší než souhlasnost s identickým výrokiem V. Filipa: $t(87) = 2,28$; $p < 0,05$. Serióznost výroku 5 proneseného V. Filipem byla vyšší než u stejného výroku R. Johna: $t(93) = 3,36$; $p < 0,005$, a rovněž vyšší než u stejného výroku B. Sobotky (tam se však tento rozdíl statistické významnosti jen blížil): $t(88) = 1,99$; $p < 0,053$.

Diskuse

Prezentované výsledky ukazují, že na to, jak je hodnocen určitý politický výrok, má zřetelný vliv i to, kdo tento výrok pronáší. Jinými slovy, výrok není hodnocen pouze per se, ale i s ohledem na osobu, která jej vyřkla. Domníváme se, že se v tomto vlivu skýtá jeden z klíčů k odhalení reálné důvěryhodnosti dané osoby. Interpretace, která se nabízí, totiž zní: osobě A důvěřuji, proto považuji to, co říká, za pravdivé / seriózně míněné (srov. Uslanerův pojem „strategická důvěra“ v části 2). Pokud je tak určitý výrok se jménem určité osoby hodnocen výše na škálách souhlasnosti a serióznosti, můžeme předpokládat, že je daná osoba důvěryhodnější.

Představená metoda se tak ukazuje být užitečným nástrojem pro výzkum důvěryhodnosti politiků. Je však jasné, že se v tuto chvíli jedná o první poznatky, které je třeba rozvíjet v navazujících výzkumech. Současný výzkum například neřeší, jaký je reálný vztah mezi výsledky získanými zde představenou metodou a standardními přímými metodami, jaké v České republice využívá např. CVVM. Na základě literatury (viz výše část 3) lze zatím pouze předpokládat, že rozdíl existovat bude.

Dále je třeba si uvědomit, že představený výzkum zkoumá primárně něco, co je *následkem* důvěryhodnosti daného politika, nikoliv přímo důvěryhodnost samotnou. Na základě Uslanerova pojmu „strategická důvěra“ předpokládáme, že platí, že čím důvěryhodnější daný politik bude, tím je jeho výrok hodnocen jako serióznější a lidé s ním budou více souhlasit. Je však otázka, nakolik se k důvěryhodnosti vztahují právě serióznost a souhlasnost a nakolik by zde mohly hrát roli i další měřítka. Je pravděpodobné, že důvěryhodnost jako obecný pojem je širší, než jak si jej zde operacionalizujeme.

Na základě našeho výzkumu můžeme uvažovat o třístupňovém modelu důvěryhodnosti z perspektivy důvěřujícího.

Na prvním stupni by byly faktory, které „udávají“, nakolik je určitá osoba důvěryhodná, tj. např. Sztompkou uváděné faktory reputace, performance a vystupování [Sztompka 1999] anebo schopnost, benevolence a integrita, jež uvádí Mayer et al. [Mayer et al. 1995]. Na druhém stupni, který vyplývá ze stupně prvního, by pak stála samotná důvěryhodnost dané osoby jako určitá připsovaná hodnota. Na třetím stupni je pak interpretace a hodnocení chování této osoby na základě důvěryhodnosti, která je této osobě připsována. Můžeme rovněž uvažovat o tom, že třetí stupeň má rovněž zpětný vliv na stupeň první – jestliže například chování dané osoby bude hodnoceno pozitivně, bude to patrně zvyšovat její reputaci a pocíťované schopnosti.

Pokud bychom vyšli z takovéhoho předběžného trojstupňového modelu, měli bychom se podrobněji podívat i na otázku, jaké další proměnné ovlivňují hodnocení určitého výroku, respektive samotnou důvěryhodnost daného politika. Vodítkem může být například to, že Radek John, který se těsně před realizací výzkumu stal místopředsedou vlády a předsedou Vládního výboru pro koordinaci boje s korupcí, statisticky průkazně snížil serióznost výroku, který byl zaměřen právě na korupci (to znamená, že zde patrně hrály roli věcné souvislosti, nebo dokonce věcné znalosti). Tato otázka úzce souvisí se stabilitou, respektive proměnlivostí jednotlivých hodnocení. Na základě představovaného pilotního výzkumu je však obtížné tuto problematiku řešit – jedná se tak opět o téma, kterému budeme věnovat pozornost v navazujících zkoumáních.

Současná studie je založena na experimentálních datech. To samo o sobě vyvolává otázku, jaký je vztah našich výsledků k realitě. Je pravda, že hodnocení izolovaných výroků nepokrývá celé spektrum možných interakcí mezi politiky a dalšími osobami, domníváme se však, že je to stále něco, co se dá chápat jako relativně běžný úkon. V televizním vysílání i v novinách jsou lidé často konfrontováni s krátkými výroky různých politiků, k nimž zaujímají určitý postoj. V našem experimentu pak nešlo o nic jiného, úlohu tak lze považovat za poměrně přirozenou, nikoli umělou. Navíc je na místě se ptát, zda je možné pro zkoumání výzkumné otázky, zda se

hodnocení určitého politického výroku změní, pokud tento výrok pronese jiný politik, využít nějakou jinou, pro dané účely vhodnější metodu. Například přímé dotazování typu „Věřili byste tomuto výroku více, pokud by ho nepronel A, ale B?“ se jeví na první pohled jako velmi ošemetná a takový výzkum by patrně podléhal řadě nekontrolovatelných zkreslení. Je nezpochybnitelné, že každá metoda má pro zkoumání určitého problému své výhody i nevýhody. Domníváme se však, že námi představená metoda je pro zkoumání uvedených výzkumných otázek adekvátní.

Závěr

V tomto článku jsme prezentovali novou metodu zkoumání důvěryhodnosti politiků, která je založena sociolingvisticky a využívá nepřímé dotazování. Ukázali jsme, že pomocí této metody jsme schopni ukázat reálný vliv důvěryhodnosti politiků na jeden z aspektů chování lidí, tj. hodnocení jejich výroků. V řadě případů se ukázalo, že jméno politika může hodnocení určitého výroku statisticky signifikantně zvyšovat (v případě důvěryhodného politika) nebo snižovat (v případě nedůvěryhodného politika). Domníváme se, že tato metoda může být jedním z klíčů, jak do budoucna lépe porozumět tak komplexnímu pojmu, jakým je důvěryhodnost politiků jistě je.

Poděkování

Za spolupráci při sběru a kódování dat a promýšlení stavby výzkumu autoři studie srdečně děkují frekventantům semináře Jana Chromého *Příprava a realizace sociolingvistického výzkumu* uskutečněného v letním semestru 2011 na FF UK. Jmenovitě děkujeme Tereze Belingerové, Jitce Budílkové, Patriku Bulakovi, Veronice Dankové, Olze Džupové, Jakubu Hankiewiczovi, Karolíně Hornové, Veronice Korelusové, Janě Křivánkové, Richardu Lukášovi, Radce Mačugové, Štěpánu Matějkovi, Heleně Özörencik, Kláře Prchlíkové, Haně Sedláčkové, Lucii Šťastné, Martině Valtrové, Anně Vandělikové a Petře Vsetečkové.

literatura

- Bradac, James J., Aaron Castelan Cargile, Jennifer S. Hallett. 2001. „Language Attitudes: Retrospect, Conspect, and Prospect“. Pp. 137–155 in Peter Robinson, Howard Giles (eds.). *The New Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: Wiley.
- Combs, David J. Y., Peggy S. Keller. 2010. „Politicians and Trustworthiness: Acting Contrary to Self-Interest Enhances Trustworthiness“. *Basic and Applied Social Psychology* 32 (4): 328–339.
- Evans, Anthony M., William Revelle. 2008. „Survey and Behavioral Measurements of Interpersonal Trust“. *Journal of Research in Personality* 42: 1585–1593.
- Fausey, Caitlin, Teenie Matlock. 2011. „Can Grammar Win Elections?“. *Political Psychology* 32: 563–574.
- Fisher, Justin, Jennifer van Heerde, Andrew Tucker. 2010. „Does One Trust Judgement Fit All? Linking Theory and Empirics“. *The British Journal of Politics and International Relations* 12: 161–188.
- Greenwald, Anthony G., Mahzarin R. Banaji. 1995. „Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes“. *Psychological Review* 102 (1): 4–27.
- Chromý, Jan. 2009. „Postoje k jazyku, technika spojitých masek a čeština“. *Naše řeč* 92: 252–262.
- Labov, William. 1996. „When Intuitions Fail“. Pp. 77–106 in L. McNair, K. Singer, L. Dolbrin, M. Aucon (eds.). *Papers from the Parasession on Theory and Data in Linguistics Chicago Linguistic Society*.
- Lambert, Wallace. 1967. „A Social Psychology of Bilingualism“. *Journal of Social Issues* 23: 91–109.

- Lambert, Wallace, Richard C. Hodgson, Robert C. Gardner. 1960. „Evaluational Reactions to Spoken Languages“. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60: 44–51.
- Levi, Margaret, Laura Stoker. 2000. „Political Trust and Trustworthiness“. *Annual Review of Political Science* 3: 475–507.
- Mayer, Roger C., James H. Davis, F. David Schoorman. 1995. „An Integrative Model of Organizational Trust“. *Academy of Management Review* 20 (3): 709–734.
- Miller, Alan S., Tomoko Mitamura. 2003. „Are Surveys on Trust Trustworthy?“. *Social Psychology Quarterly* 66: 62–70.
- O'Neill, Onora. 2002. *A Question of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Payne, J. Gregory. 1988. „Shaping the Race Issue: A Special Kind of Journalism“. *Political Communication and Persuasion* 5 (3): 145–160.
- Payne, B. Keith, Oleysa Govorun, Nathan L. Arbuckle. 2008. „Automatic Attitudes and Alcohol: Does Implicit Liking Predict Drinking?“. *Cognition and Emotion* 22 (2): 238–271.
- Rousseau, Denise M., Sim B. Sitkin, Ronald S. Burt, Colin Camerer. 1998. „Not So Different after All: A Cross-Discipline View of Trust“. *Academy of Management Review* 23 (3): 393–404.
- Sedláčková, Markéta. 2005. „Role důvěry v demokratickém systému“. *Socioweb* 1-2.
- Sturgis, Patrick, Patten Smith. 2010. „Assessing the Validity of Generalized Trust Questions: What Kind of Trust Are We Measuring“. *International Journal of Public Opinion Research* 22: 74–92.
- Sztompka, Piotr. 1999. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, Eric M. 2002. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jan Chromý působí jako odborný asistent v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK. Zabývá se sociolingvistikou, metodologií empirického výzkumu ve společenských vědách a kognitivními aspekty psaní. Lze jej kontaktovat na adrese: jan.chromy@ff.cuni.cz

Ondřej Dufek vystudoval mediální studia na FSV UK a český jazyk a literaturu na FF UK, kde je nyní v doktorském studiu. Pracuje v oddělení jazykové kultury Ústavu pro jazyk český AV ČR. Zabývá se analýzou mediálního a politického diskurzu, empirickými přístupy ke studiu komunikace a teorií (ne)zdvořilosti. Lze jej kontaktovat na adrese: dufek@ujc.cas.cz

Appendix 1: Dotazník A

1. „Není na místě upřednostňovat starší generaci před mladší či naopak. V rámci vytváření reforem se tak musí postupovat tím způsobem, aby bylo alespoň zčásti vyhověno požadavkům obou stran a aby bylo v cíli dosaženo alespoň minimální spokojenosti všech občanů.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

2. „Nechápu, jak si někdo vůbec může dovolit kritizovat naše politické výhody. Pravděpodobně si ani v nejmenším nedokáže představit práci politika a každodenní strasti, které jsou s touto funkcí spojeny.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

3. „Cítím solidaritu se zaměstnanci veřejné správy, proto považuji za správné, aby plat klesl i nám, politikům. V době, kdy se řeší každá koruna, jde o důležité gesto vůči veřejnosti.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

4. „Co o mé osobě otiskují noviny, mě už dávno nezajímá. Přes den, když sedím v parlamentu, jsem politik, veřejný činitel. Ale zprávy o tom, jak se bavím večer, do jakých podniků jdu a kolik času v nich trávím, jsou naprosto neregulérní. Každý má právo na soukromí!“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

5. „Úkolem politika je především navrhnout způsoby řešení problémů, které se naskytou a zasadit se o jejich realizaci a ne si hned po zvolení dát nohy nahoru a profitovat ze své pozice. Vynasnažíme se, abychom nezklamali očekávání našich voličů.“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

6. „Celková hodnota mého majetku nemusí nikoho zajímat. Já taky nezastavuju občany na ulici a neptám se jich, kolik mají peněz na účtu nebo kolik mají doma televizí.“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

7. „Je nad slunce jasné, že jednání tohoto druhu nemají smysl. My jsme již několik ústupků udělali, teď jsou zase na řadě oni. Jak jsme ukázali, naše strana je schopna kompromisu. Ale nikdo nemůže očekávat, že zcela převrátíme svůj volební program!“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

8. „Bez ohledu na rasový původ má dnes již každý stejné právo na vzdělání a rovněž mu musí být zajištěny stejné podmínky k jeho dosažení. Toto právo nesmí být nikomu za žádných podmínek upíráno.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

9. „Média by měla být odrazem skutečného stavu politiky, zatímco se spíše snaží o to, nás co nejvíce zostudit a naházet na nás bahno světa. Měla by se stydět za svůj neprofesionální přístup, s kterým interpretují veškeré dění v poslanecké sněmovně.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

10. „Korupce se v poslední době v České republice rozrůstá. Musíme proti tomu tvrdě zakročit. Není možné, aby se u nás beztrestně uplácelo.“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Tento výrok hodnotím jako...

- zcela negativní
- spíše negativní
- ani tak, ani onak
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

3. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

4. Do jaké míry je pro Vás tento výrok přijatelný?

- zcela nepřijatelný
- spíše nepřijatelný
- ani tak, ani onak
- spíše přijatelný
- zcela přijatelný

Věk: _____

Mateřský jazyk: _____

Pohlaví: _____

Na základě svého subjektivního hodnocení seřadte prosím následující politické strany od nejlepší k nejhorší (1-9).

Strany:

- Česká pirátská strana
- ČSSD
- DSSS
- ODS
- KDU-ČSL
- KSČM
- Strana zelených
- TOP 09
- Věci veřejné

Appendix 2: Dotazníky B, C, D

[Jméno jednoho z politiků:]

„Nechápu, jak si někdo vůbec může dovolit kritizovat naše politické výhody. Pravděpodobně si ani v nejmenším nedokáže představit práci politika a každodenní strasti, které jsou s touto funkcí spojeny.“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

[Jméno jednoho z politiků:]

„Co o mé osobě otiskují noviny, mě už dávno nezajímá. Přes den, když sedím v parlamentu, jsem politik, veřejný činitel. Ale zprávy o tom, jak se bavím večer, do jakých podniků jdu a kolik času v nich trávím, jsou naprosto neregulární. Každý má právo na soukromí!“

1. S tímto výrokem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

[Jméno jednoho z politiků:]

„Celková hodnota mého majetku nemusí nikoho zajímat. Já taky nezastavuju občany na ulici a neptám se jich, kolik mají peněz na účtu nebo kolik mají doma televizí.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

[Jméno jednoho z politiků:]

„Je nad slunce jasné, že jednání tohoto druhu nemají smysl. My jsme již několik ústupků udělali, teď jsou zase na řadě oni. Jak jsme ukázali, naše strana je schopna kompromisu. Ale nikdo nemůže očekávat, že zcela převrátíme svůj volební program!“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

[Jméno jednoho z politiků:]

„Korupce se v poslední době v České republice rozrůstá. Musíme proti tomu tvrdě zakročit. Není možné, aby se u nás beztrestně uplácelo.“

1. S tímto výrokiem...

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani tak, ani onak
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

2. Do jaké míry je pro Vás tento výrok seriózní?

- zcela neseřízní
- spíše neseřízní
- ani tak, ani onak
- spíše seriózní
- zcela seriózní

Věk: _____

Mateřský jazyk: _____

Pohlaví: _____

Na základě svého subjektivního hodnocení seřadte prosím následující politické strany od nejlepších k nejhorším (1-9).

Strany:

- Česká pirátská strana
- ČSSD
- DSSS
- ODS
- KDU-ČSL
- KSČM
- Strana zelených
- TOP 09
- Věci veřejné